

Kolbäcks och Bergs kyrkor

Antikvarisk kontroll

**Kolbäcks kyrkby 9:1, Bergs prästgård 2:1
Kolbäcks och Bergs socknar
Västmanland**

Ulf Alström

Kolbäcks och Bergs kyrkor

Antikvarisk kontroll

Kolbäcks kyrkby 9:1, Bergs prästgård 2:1
Kolbäcks och Bergs socknar
Västmanland

Ulf Alström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2006

Framsidesbild: Invigningskors Kolbäcks kyrka (foto U. Alström).

Baksidesbild: Detalj från målning i Kolbäcks kyrka föreställande biskop Kol (foto U. Alström).

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408

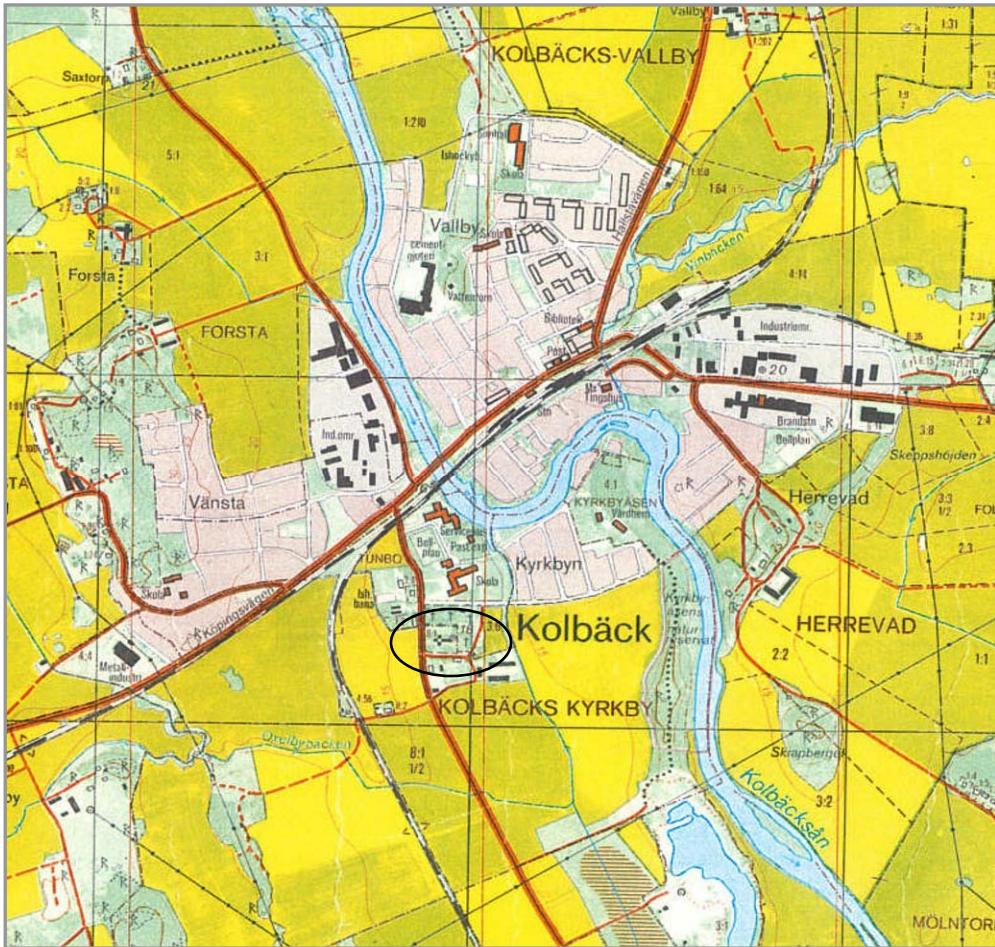
ISBN 10: 91-85591-54-8

ISBN 13: 978-91-85591-54-1

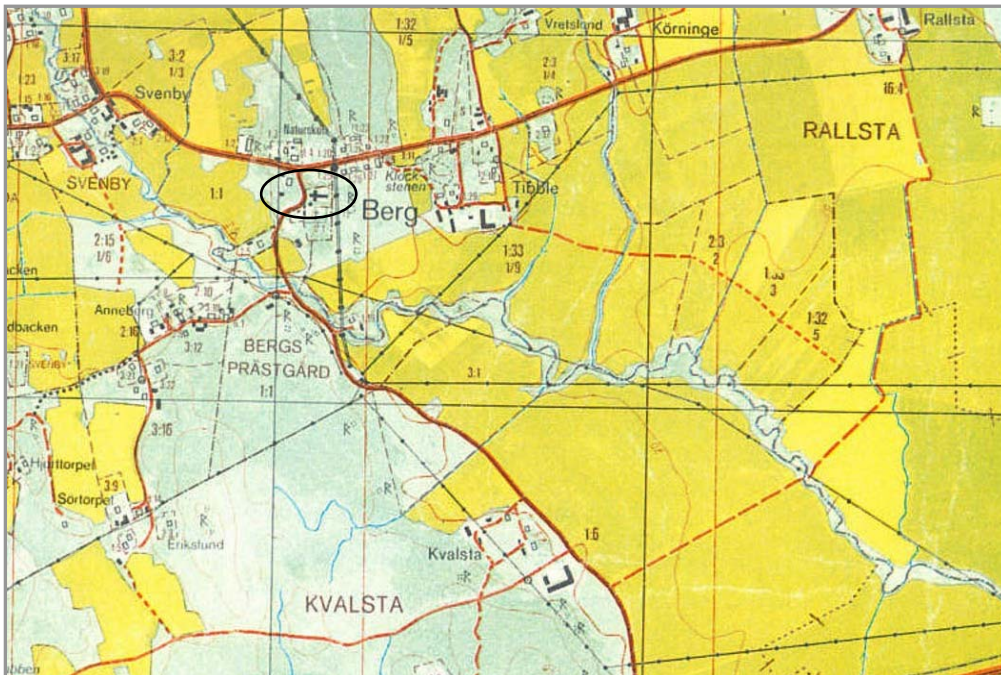
Tryck: Just Nu, Västerås 2007

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Kolbäcks och Bergs kyrkor - en bakgrund	5
Målsättning och metod	7
Genomförande	8
Utvärdering	10
Referenser.....	11
Kart- och arkivmaterial	11
Otryckta källor.....	11
Litteratur.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Figur 1. Kolbäckskyrka markerad med en oval. Utdrag ur Gula kartan. Skala 1:20 000.

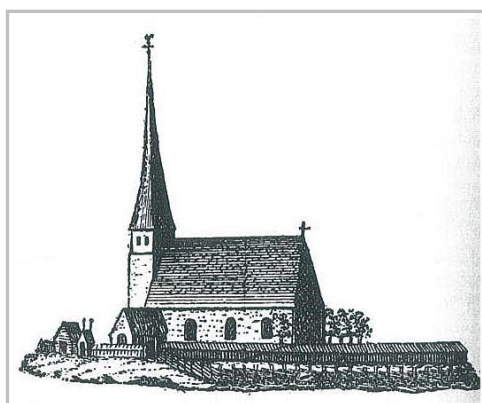
Figur 2. Bergskyrka markerad med en oval. Utdrag ur Gula kartan. Skala 1:20 000.

Inledning

På grund av schaktningar för åskledare vid Kolbäcks och Bergs kyrkor har Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen, genom arkeolog Ulf Alström, genomfört två antikvariska kontroller. Arbetet genomfördes 2006-11-10,11,13 efter beslut av länsstyrelsen 2006-11-08 med dnr 431-11985-06 och dnr 431-11987-06. Beställare av arbetet var Hallstahammars kyrkliga samfällighet som också bekostade de antikvariska kontrollerna. På grund av de likartade projekten presenteras resultatet i en (1) rapport varvid samordningsvinster uppnås. Samordnare för arbetet vid Kolbäck och Bergs kyrkor var Svensk Klimatstyrning AB.

Kolbäcks och Bergs kyrkor – en bakgrund

Kolbäcks kyrka ligger i ett öppet slättlandskap några hundra meter från Kolbäcksån. Kyrkans grundlades vid 1100-talets slut. Från början bestod kyrkan av långhus, kor i en liten absid samt västtorn. Cirka 1300 revs det ursprungliga koret och långhuset förlängdes.

Figur 3. Kolbäcks kyrka som Olof Grau dokumenterade den 1754.

Före 1700 - talets många reparationer och ombyggnader tecknade Olof Grau av kyrkan i sin "Beskrifning öfver Wästmanland". Här finns t.ex. fortfarande det gamla tornet kvar. 1785 slog blixten ner i kyrkan och antände tornspiran. Mellan 1785 och 1790 byggdes därför tornet om till det utseende det har idag. 1790 var det dags igen. Den här gången slog blixten ner två gånger och skadade det nya tornet, dock utan att det fattade eld (Grau 1754 (1904), Hammarskiöld 2005).

Blixtnedslagen i den då protestantiska Kolbäckskyrkan leder in på berättelsen om det katolska skyddshelgonet St. Barbara som faktiskt var en dålig föregångare till åskledaren.

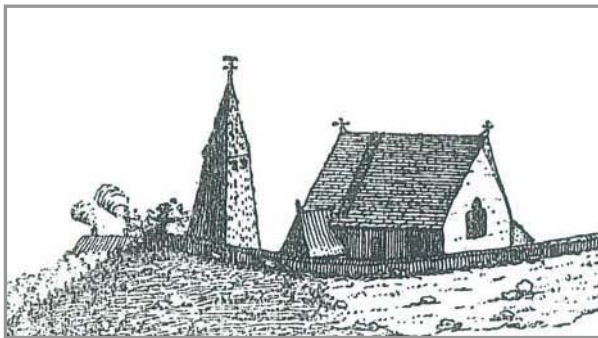
Figur 4 Skyddshelgonet St. Barbara till höger avbildad med sitt attribut, tornet där hon satt inspärrad. Detalj från altarskåp i Enåkers kyrka (foto U. Alström).

Här gavs, som sagt, ingen skyddande hjälp från helgonet och martyren St. Barbara, åskan och blixstens skyddshelgon, (som under sin hedniska faders bortavaro hade antagit kristendomen. När fadern återvände blev han så rasande att han medverkade till dotterns dödsdom och faktiskt själv utförde denna. Straffet för denna grymhet blev att fadern träffades av blixten. På grund av denna berättelse blev St. Barbara skyddshelgon mot just åska och brand. På senare tid inkluderades även artillerister och gruvarbetare i St. Barbaras skydd)(Kirsch 2006).

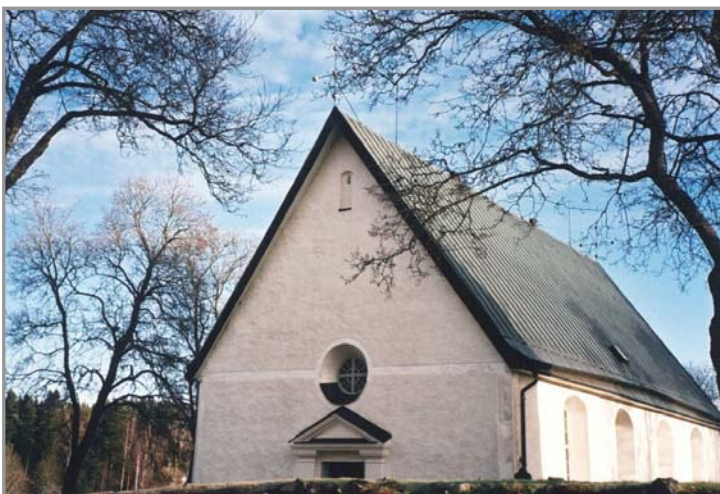

Figur 5. Kolbäckens kyrka i november 2006 (foto Ulf Alström).

Förmodligen skylldes ingen på St Barbaras obefintliga skydd mot blixtnedslag. Hon var förmodligen bortglömd under 1700-talet, för år 1544 förbjöd Gustav I och Sveriges rikets råd i Västerås att ” tillbidia eller åkalla afsomnade helgon”(Sjöstrand 1974, s.105).

Figur 6. Bergs kyrka enligt Grau 1754.

Figur 7. Bergs kyrka i november 2006 (foto U. Alström).

Bergs kyrka ligger på en höjd i ett bördigt slättlandskap. Ett flertal fornlämningar i närheten, från bronsåldern i form av en skärvstenshöj, gravar från järnåldern samt sentida torplämningar, vittnar om platsens långa historia. Kyrkan uppfördes omkring 1300. Då som nu hade kyrkan långhus och kor under samma tak som det lakoniskt beskrivs i Bergs kyrkas kulturhistoriska karaktäristik (Hammariskiöld 2005). Det har alltså inte inträffat några dramatiska eller oplanerade händelser i Bergs kyrkas historia. Båda kyrkorna visar, trots Gustav 1 reformation av kyrkan, att de med sina kvarvarande målningar varit delar av den katolska kyrkan där bl.a. symboler var en viktig del i religionsutövandet. På norra väggen i Bergs kyrka avbildas exempelvis djävulen, antikrist, i form av ett lejon (Dahlby 1963). Kolbäcks kyrka har i korets nordöstra hörn ett invigningskors, av ursprungliga 12, bevarat (Schulte 2006). Korset kan vara målat vid ombyggnaden cirka 1300 eftersom det ursprungliga koret då revs (Hammariskiöld 2005).

Figur 8. Invigningskorset i Kolbäcks kyrka. Korset är det enda kända av de ursprungliga 12 på kyrkans väggar (foto Ulf Alström).

Konsekrationskorsen kan vara väldigt stilfulla men även mycket enkla i sin utformning som i Kolbäck. Enkelheten i symbolen är emellertid inte ovanlig. På figur 9 återges ett invigningskors från en kyrka i Provence där utförandet liknar det i Kolbäck

Figur 9. Enkelt målat invigningskors i Maria-Magdalena basilikan i Saint-Maximin-La Sainte-Baume i Provence (foto Ulf Alström).

Målsättning och metod

Målsättningen med de antikvariska kontrollerna vid Kolbäck och Bergs kyrkor var att skydda och dokumentera kulturlager och eventuella anläggningar som kunde beröras av markningreppen.

En, i sammanhanget, ny metod introducerades vid markarbetena vid båda kyrkorna. I stället för att med smal skopa gräva ett schakt runt kyrkorna och där lägga ned kabeln användes i stället en tjälkrok. Åskskyddskabeln plöjdes ner under markytan. Möjligheterna att dokumentera eventuella kulturlager var därmed minimala. Emellertid tycktes metoden med att plöja vara mer skonsam för kyrkomiljön.

Figur 10. Nedläggning av kabeln med hjälp av tjälkrok vid Kolbäck kyrkas södra vägg (foto Ulf Alström).

Genomförande

Figur 11. Kabelplöjning vid Kolbäckes kyrka (foto Ulf Alström).

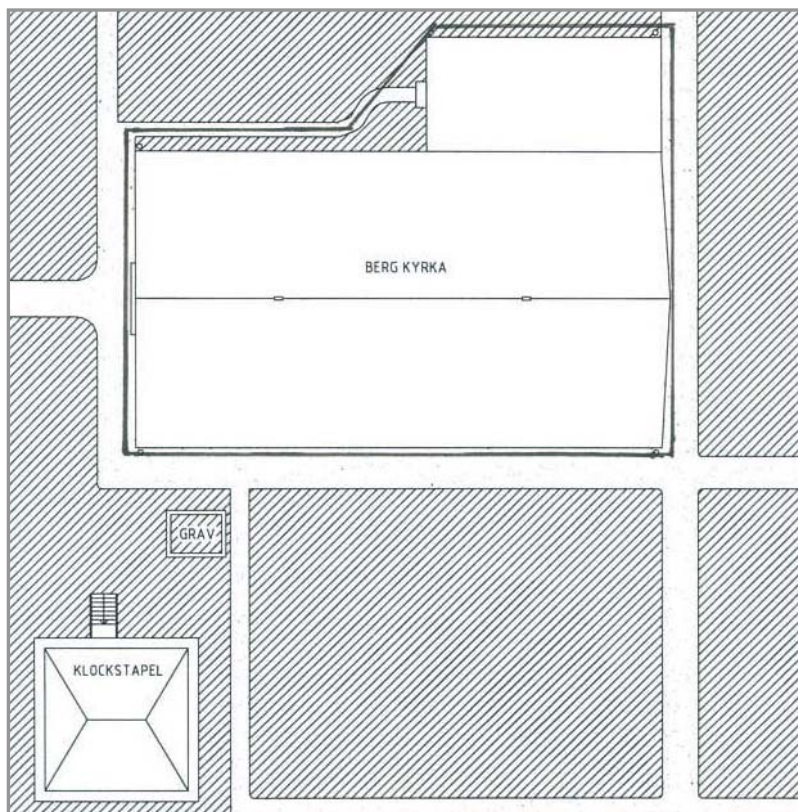
Arbetet med åskskyddskabeln genomfördes med plöjning där en modifierad tjälkrok användes (fig.11). På baksidan av kroken hade ett rör svetsats på. I detta rör löpte kopparkabeln ut vartefter plöjningen genomfördes. Schaktdjupet var beräknat till 0,4 m. Detta djup hölls konstant. Metoden skulle däremot inte gå att använda, enligt min mening, om större överblivna stenar, efter omdaningar av kyrkmurarna t.ex., låg kvar under markytan. Metoden är annars både snabbare och skonsammare för kyrkomiljöerna. Arbetet med att återställa marken runt kyrkan tycktes också vara skonsammare. Exempel på det kan hämtas från Berg kyrkas norra och södra vägglinje.

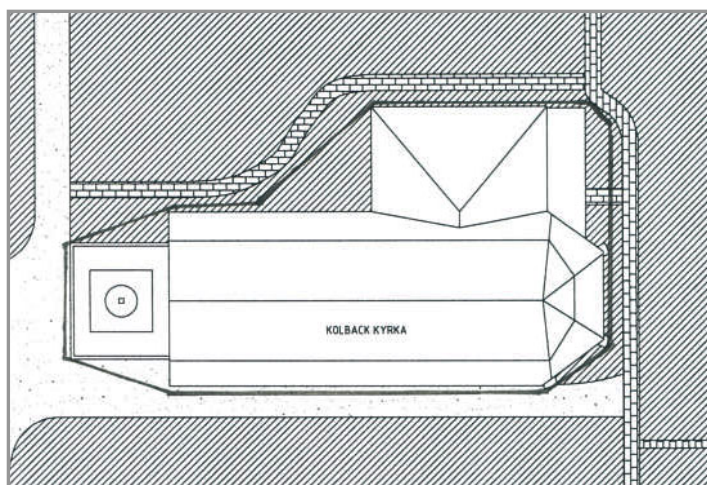
Figur 12 och 13. Bergs kyrka efter återställandet. Övre bilden visar det återställda schaktet efter kyrkans norra vägg. Nedre bilden visar det återställda schaktet efter kyrkans södra vägg (foto Ulf Alström).

Utvärdering

På grund av metoden med plöjning med hjälp av tjälkrok kunde inga arkeologiska iakttagelser göras. Trots det bör man förorda plöjning före traditionellt grävarbete med skopa om det är möjligt. Tjälkroken är ett skonsamt arbetsredskap i kyrkomiljöer. Figurerna 14 och 15 nedan visar kabelschaktens läge i förhållande till respektive kyrka. Grundkartorna har framställts av Svensk Klimatstyrning.

*Figur 14.
Bergs kyrka
med åsk-
ledarschaktet
markerat med
mörkare linje.
Skala 1:800.*

*Figur 15. Kolbäcks
kyrka med
åskledarschaktet
markerat med mörkare
linje. Skala 1:800.*

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Svensk Klimatstyrning AB. Bergs kyrka. Planritning. Skala 1:400.
Svensk Klimatstyrning AB. Kolbäcks kyrka. Planritning. Skala 1:400.
Gula kartan Kolbäck 11G:03. Skala 1:20 000.

Otryckta källor

Hammarskiöld, R., 2005. Kolbäcks kyrka. Byggnadshistorik och karaktärisering
Hammarskiöld, R., 2005. Bergs kyrka. Kulturhistorisk karaktärisering.

Litteratur

Alström, U., 2005. Enåkers kyrka. Kulturmiljöavdelningen rapport A 2005:A41. Västmanlands läns museum. Västerås.
Dahlby, F., 1963. De heliga tecknens hemlighet. Symboler och attribut. Stockholm.
Grau, O., 1904 (1754). Beskrifning öfver Wästmanland med sina städer, härader och socknar. Nytryck Wästmanlands Allehanda. Västerås.
Kirsch, J.P., 2006. St. Barbara. Catholic Encyklopedia. Nätupplagan.
Schulte, A.J., 2006. Consecration. Catholic Encyklopedia. Nätupplagan
Sjöstrand, A., 1972. Urkunder till kyrkans historia. Del 5. Göteborg.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	KM 06110 Bergs kyrka, KM 06111 Kolbäcks kyrka
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	Berg 431-11987-06 Beslut 2006-11-08 Kolbäck 431-11985-06 Beslut 2006-11-08
<i>Undersökningsperiod:</i>	2006-11-10,11,13
<i>Arkeologtimmar:</i>	14 timmar
<i>Exploateringsyta:</i>	Cirka 200 + 200 löpmeter schakt
<i>Personal:</i>	Ulf Alström
<i>Belägenhet:</i>	Bergs prästgård 2:1, Kolbäcks kyrkby 9:1
<i>Ekonomisk karta:</i>	Kolbäck 11G:3
<i>Koordinatsystem:</i>	Rikets
<i>Koordinater:</i>	Berg kyrka X 6608540 Y 1520100 Kolbäcks kyrka X 6604240 Y 1523900
<i>Inmätningssätt:</i>	manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	2 schaktplaner, 9 foton
<i>Fynd:</i>	-

